

BOGUMIŁ SZADY* – LUBLIN

PRAŁATURY I KANONIE KOLEGIATY WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH W KRAKOWIE W II POŁOWIE XVIII WIEKU

Uwagi wstępne

Do podjęcia określonego w tytule zagadnienia skłania lektura rozdziału poświęconego kolegiacie Wszystkich Świętych w Krakowie autorstwa B. Kumora, znajdującego się w jego opracowaniu dziejów diecezji krakowskiej¹. Odnalezione w archiwach krakowskich materiały nie potwierdzają do końca wyprowadzonych przez niego wniosków dotyczących dość skomplikowanego rozwoju systemu prebendalnego w tej kapitule, zwłaszcza jej kanonii. Najważniejszym monograficznym opracowaniem dziejów tego kościoła pozostaje nadal artykuł J. Klepackiej, opublikowany w *Kronice miasta Krakowa 1959-1960*, jednak autorka koncentruje się w nim na stronie architektonicznej nieistniejącej już dziś świątyni².

Wykaz prebend, ich patronaty oraz obsada zawarte w *Opisie diecezji krakowskiej z 1786 roku*³ i *Liber beneficiorum* diecezji krakowskiej z 1787 roku⁴ pozostają całkowicie niewiarygodne w świetle opracowań i innych źródeł, przede wszyst-

* Bogumił Szady – dr historii, adiunkt w Instytucie Historii Wydziału Nauk Humanistycznych KUL.

¹ B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, Kraków 1999, s. 398-429.

² J. Klepacka, *Kościół Wszystkich Świętych w Krakowie*, w: *Kronika miasta Krakowa 1959-1960*, Kraków 1962, s. 33-66.

³ *Compendiosa descriptio omnium ecclesiarum cathedralis collegiatarum et parochialium tum beneficiorum tam curatorum quam simplicium--excerpta et annotata anno Domini 1786*, AKapMK. Reg. C. 26. Mimo formy tabeli opis kapituły kolegiackiej Wszystkich Świętych w tym źródle jest bardzo niejasny i niecisły, obok 22 prebend jest wymienionych w dowolnej kolejności 21 duchownych i 20 patronów. Nie ma możliwości dopasowania do siebie informacji z poszczególnych kolumn tabeli.

⁴ *Nieznana „Księga uposażeń” diecezji krakowskiej z 1786 r.*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 43 (1996) z. 1, s. 185-191. Autor niniejszego artykułu przygotowuje krytyczne wydanie „*Liber ecclesiarum beneficiorum, parochiarum, monasteriorum etc. diocesis Cracoviensis in tres partes divisus – anno Domini 1787 per Martinum Siemieński canonicum Visliciensensem, dum actuarii huiusce curiae episcopalis fungeretur officio conscriptus*”, AKapMK. Reg. C. 14.

kim wizytacji z lat 1599⁵ i 1711 oraz opisów wszystkich prebend zebranych w rękopisie nr 208 przechowywanym w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego⁶. Krytycznego omówienia wymagają zarówno liczba prebend, jak i ich obsada oraz patronat. Poza obszarem analizy pozostanie natomiast problem uposażenia oraz majątku beneficjalnego. Informacje o źródłach dochodów będą służyły jedynie do identyfikacji poszczególnych kanonii kolegiackich.

Kapituła kolegiacka przy kościele pw. Wszystkich Świętych powstała na mocy dokumentu fundacyjnego wystawionego 16 marca 1490 roku przez Jana z Tarnowa chorążego krakowskiego, Spytka z Melsztyna, kasztelana zawichojskiego, Spytka z Jarosławia, wojewodę sandomierskiego, Rafała z Jarosławia, kasztelana sandomierskiego, Jana Rabsztyńskiego z Tęczyna, kasztelana wiślickiego i Jana Ostroroga ze Słupowa, kasztelana poznańskiego. Zgodnie z treścią dokumentu erekcyjnego wystawionego przez kardynała Fryderyka Jagiellończyka 24 marca 1490 roku kapituła miała składać się z 2 prałatur (prepozytury i dziekanii) opartych na uposażeniu dotychczasowego beneficjum parafialnego oraz 6 kanonii gremialnych, których majątek pochodził z dotychczasowych prebend altaryjnych przy kościele Wszystkich Świętych.

Dokument fundacyjny kolegiaty mówił o powołaniu siedmiu kanonii i podał dokładny wykaz altarii, których majątek miał stanowić ich uposażenie. Były to:

1. altaria pw. Bożego Ciała prawa patronatu Spytka z Melsztyna (1. ministerium),
2. altaria pw. Bożego Ciała prawa patronatu Jana Rabsztyńskiego (2. ministerium),
3. altaria przy ambonie („circa ambonam”) prawa patronatu Akademii Krakowskiej („dominorum doctorum et magistrorum Universitatis Studii Cracoviensis”),
4. altaria pod chórem nowej fundacji („sub choro novae foundationis”) prawa patronatu pana Melszyńskiego,
5. altaria pod organami („sub organo”) prawa patronatu Jerzego Szworca,
6. altaria bractwa ubogich pw. Najświętszej Maryi Panny prawa patronatu przelozonych tegoż bractwa („seniorum fraternitatis eiusdem”),
7. altaria w starej kaplicy (“in capella antiqua”) prawa patronatu Piotra, niegdyś żupnika, obecnie prepozyta sandomierskiego⁷.

Dokument erekcyjny pominął jedną z tych altarii i powołał kapitułę złożoną z 6 kanonii, bez podania jednak wykazu, które altarie miały zostać przekształcone w kanonie. Analiza obsady poszczególnych prebend wskazuje, że dokument erekcyjny nie powołał kanonii opartej na uposażeniu altarii bractwa ubogich. Obowiązki altaryjne w latach 1484-1517 pełnił Stanisław Kita, pominięty w doku-

⁵ *Akta wizytacji dekanatu krakowskiego 1599*, wyd. Cz. Skowron, Lublin 1965.

⁶ *Acta ecclesiae collegiatae et parochialis Omnium Sanctorum Cracoviensis anno Domini 1742 compilata*, AUJ. rkp. 208 (zawiera także odpis wizytacji kolegiaty Wszystkich Świętych z 1711 r., znajdującej się w Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, AKapMK, nr 63).

⁷ *Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis*, t. 3, Cracoviae 1880, s. 145-146.

mencie erekcyjnym kardynała Fryderyka Jagiellończyka, który wyznaczył pierwszych 6 kanoników⁸.

Prałatury pierwotnej fundacji

Dokument erekcyjny kapituły kolegiackiej przyznawał prawo patronatu prepozytury i dziekanii Leliwitom (Tarnowskim i Melsztyńskim). Patronat miał pierwotnie charakter rzeczowy, tzn. związany był z własnością Tarnowa, Melsztyna, Jarosławia i uległ podziałowi wraz z rozdrobnieniem własności Leliwitów⁹. W opinii Cz. Skowrona i B. Kumora Hieronim Mielecki, dziedzic Mielca, Rzochowa i Rzemienia przekazał w 1589 roku swoją część patronatu w kolegiacie Wszystkich Świętych na rzecz Kolegium Większego Akademii Krakowskiej¹⁰. Analiza treści dokumentu wskazuje jednak, że dotyczy on jedynie prepozytury. Wzmiankuje ponadto, że Spytek z Melsztyna przekazał wcześniej swoją część patronatu prepozytury na rzecz Collegium Maius. Na skutek tych dwóch zapisów całość patronatu prepozytury znalazła się w rękach akademickich¹¹. Patronat Kolegium Większego Akademii Krakowskiej nad prepozyturą potwierdza zarówno wizytacja z 1711 roku¹² jak również wykazy prebend z połowy i końca XVIII wieku¹³.

Nie jest natomiast do końca jasne, w jaki sposób część patronatu dziekanii trafiła w ręce kolegiów (większego, mniejszego i prawniczego) Akademii Krakowskiej¹⁴. Źródła wyrażają się tutaj nieprecyzyjnie. Zgodnie z treścią wizytacji w 1599 roku: „Ius patronatus domini praepositi et decani spectat ad familiam Lelivitarum haeredum Tarnow, Zachow, Mielstyn, Jarosław, Xiasz, Słupow et Collegii Maioris iure donationis”¹⁵. Dokument prezentacyjny na dziekanię wystawiony dla Antoniego Formica („Formicius”) w 1747 roku jako patronów dziekanii, obok

⁸ Kanonie objęli: Jan Wysocki (Bożego Ciała 1. ministerium), Stanisław z Brzezina (Bożego Ciała 2. ministerium, potem Św. Ducha), Mikołaj Pater (patronatu Piotra z Dąbrówki, prepozyta sandomierskiego, pw. Czterech Ewangelistów), Piotr Wapowski („novae foundationis” patronatu Melsztyńskiego, pw. Zwiastowania NMP i Piotra i Pawła Apostołów), Jerzy Szworc („sub organo”, pw. Zwiastowania NMP) i Jan, bakałarz sztuk („circa ambonam” patronatu Akademii Krakowskiej, pw. Piotra i Pawła, potem fundi Szeffler), AUJ. rkp. 208, s. 367, 371, 392, 415, 480, 497.

⁹ AKMK. AEp. 89, s. 313-316.

¹⁰ Kumor, *Dzieje*, t. 2, s. 405; *Akta wizytacji*, s. 25.

¹¹ *Codex diplomaticus*, t. 3, s. 129.

¹² AUJ. rkp. 208, s. 87.

¹³ AKapMK. Lp 19, s. 47-48; AKapMK. Reg. C. 14, s. 32. W 1767 roku prepozyt wraz z Kolegium Większym prezentowali na prepozyturę Kazimierza Stępkowskiego (AKMK. AOff. 199, k. 102v-103), zaś w 1769 roku – Józefa Putanowicza (AKMK. AOff. 200, s. 268).

¹⁴ Udział Kolegium Większego w obsadzie dziekanii potwierdza wizytacja z 1711 roku (AUJ. rkp. 208, s. 88), Kolegium Większego i Mniejszego – prezenta dla Antoniego Formiciusa z 1747 roku (AKMK. AEp. 89, s. 313-316), Akademii Krakowskiej – opis diecezji z 1786 roku (AKapMK. Reg. C. 26, s. 8, Kolegium Większego, Mniejszego i Prawniczego – *Liber beneficiorum* z 1787 roku (AKapMK. Reg. C. 14, s. 32).

¹⁵ *Akta wizytacji*, s. 25.

dziedziców miejscowości Czechy, Lipa, Karsy, Żuków, Gadawa, Piasek Mały, Piasek Wielki, Gołuchów, Mielec, Trzciana, Słupów, Melsztyn, Zakliczyn, Bielany, Piaski, Łapszów, Kowala, wymienia „Collegium Maius et Minus Universitatis Cracoviensis”. W pierwszej części wpisu znajduje się informacja, że kolegia wykonywały prawo prezenty „vigore donationis iurispatronatus”¹⁶, w drugiej zaś „ratione bonorum Zochow”¹⁷. Z punktu widzenia formalno-prawnego pierwsza informacja oznacza patronat osobowy powstały w wyniku jego przekazania („donatio”), druga zaś patronat rzeczowy, którego źródłem było posiadanie Rzochowa¹⁸. Ponieważ informacja o posiadaniu wsi Rzochów przez Akademię Krakowską nie znajduje potwierdzenia¹⁹, w grę mógł wchodzić tylko patronat osobowy wynikający z przekazania swoich uprawnień przez dziedzica Rzochowa. Rzecz interesująca, że wykaz prebend z połowy XVIII w. pomija całkowicie kolegia uniwersyteckie i jako patronów wymienia jedynie dziedziców wsi Piasek Mały, Rzochów, Gadawa, Czechy, Lipa, Piasek Wielki, Karsy i Gołuchów²⁰. Z powyższych przykładów wynika, że udział instytucji akademickich w obsadzie dziekanii nie miał prawdopodobnie silnego umocowania formalno-prawnego w postaci dokumentu czy przywileju.

Pralatury późniejszej fundacji

Jeżeli chodzi o sytuację innych prałatur to zachowały one zasadniczo status formalno-prawny określony przez dokumenty fundacyjne i erekcyjne. Istotny wpływ na obsadę prałatur kolegiackich uzyskało Kolegium Prawnicze Akademii Krakowskiej dzięki praktyce rekomendacji, tj. wysuwania kandydata właściwemu patronowi („ad recommendationem”). Z punktu widzenia ściśle prawnego oznaczało to prawo patronatu bierne („ius patronatus passivum”)²¹.

Patronat kustodii został określony w dokumencie erekcyjnym z 1629 roku i miał należeć do prepozyta kościoła pw. Bożego Ciała na Kazimierzu. Został on jednak ograniczony w wyborze kandydata do członków Kolegium Prawniczego AK²². Opisany przez dokument erekcyjny tryb wyboru kustosza potwierdza wizytacja z 1711 roku²³ oraz wykaz prebend z połowy XVIII w.²⁴ *Liber beneficiorum* z 1787 roku mówi o patronacie prepozyta Bożego Ciała, ale nie wspomina o pa-

¹⁶ AKMK. AEp. 89, s. 314.

¹⁷ AKMK. AEp. 89, s. 316. Podobnie sprawę ujmują dokumenty prezentacyjne z 1723 i 1757 roku, AKMK. AEp. 78, k. 224v; AKMK. AEp. 95, k. 139-140.

¹⁸ B. Szady, *Prawo patronatu w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych. Podstawy i struktura*, Lublin 2003, s. 31, 150-151.

¹⁹ B. Kumor, *Archidiakoniat sądecki*, ABMK 8 (1964) s. 158-160.

²⁰ AKapMK. Lp 19, s. 47-48.

²¹ Szady, *Prawo patronatu*, s. 31-32.

²² AKMK. AOff. 124, k. 893. Patronat bierny potwierdzają prezenty dla Andrzeja Lipiewiczza z 1762 roku (AKMK. AOff. 194, k. 527-527v) oraz Jana Kantego Troyani z 1777 roku (AKMK. AOff. 203, k. 397v).

²³ AUJ. rkp. 208, s. 88.

²⁴ AKapMK. Lp 19, s. 47-48.

tronacie biernym²⁵. Z kolei opis diecezji z 1786 roku błędnie podaje jako patrona Akademię Krakowską²⁶.

Podobna praktyka, tj. rekomendacja Kolegium Prawniczego, obowiązywała w przypadku kantorii i scholasterii. Dokument erekcyjny kantorii wystawiony przez biskupa Piotra Gembickiego w 1648 roku rezerwował patronat dla rodziny fundatora (Wojciech Pleszowski), zaś w przypadku jej wygaśnięcia – dla magistratu krakowskiego²⁷. Fundator, a jednocześnie pierwszy kantor kolegiacki, zmienił w 1665 roku tę dyspozycję i zdecydował, że po jego śmierci patronat ma przejść bezpośrednio na magistrat. Wybór magistratu został jednak ograniczony najpierw do najbliższych krewnych fundatora w linii męskiej, a następnie do członków Kolegium Prawniczego, w ten sposób, że miało ono wybierać dwóch kandydatów, których prepozyt Kolegium rekomendował magistratowi w celu prezentowania jednego z nich biskupowi krakowskiemu dla uzyskania instytucji kanonicznej²⁸. Patronat bierny Kolegium Prawniczego nad kanią potwierdza adnotacja na marginesie odpisu wizytacji z 1711 roku w aktach kolegiaty Wszystkich Świętych z 1742 roku: „Ius passivum Collegii Iuridici”²⁹ oraz kolejne prezenty na to beneficjum³⁰. W 1785 roku dwóch kandydatów do kantorii rekomendował rektor Akademii Krakowskiej, który w wyniku reformy kołłątajowskiej przejął uprawnienia kolegiów akademickich³¹. Opis diecezji z 1786 roku i Liber beneficiorum z 1787 roku pomijają fakt ograniczenia wyboru kandydata na kantora do członków Kolegium Prawniczego Akademii Krakowskiej³².

Także patron prałatury scholastyka, Piotr Wodzicki, zobowiązał się 7 II 1776 roku do prezentowania kandydata wybranego ze swojego grona przez Kolegium Prawnicze³³. Piotr Wodzicki był następcą Wojciecha Kownackiego, fundatora prałatury scholastyka, erygowanej przez biskupa Marcina Szyszkowskiego w 1620 roku. Z treści dokumentu erekcyjnego można wnosić, że prawo patronatu miało

²⁵ AKapMK. Reg. C. 14, s. 32.

²⁶ AKapMK. Reg. C. 26, s. 8.

²⁷ AKMK. AEp. 55, k. 510.

²⁸ AUJ. rkp. 208, s. 278.

²⁹ AUJ. rkp. 208, s. 91.

³⁰ 1750, prezenta dla Stanisława Mamczyńskiego udzielona przez magistrat krakowski z rekomendacji Kolegium Prawniczego Akademii Krakowskiej, AKMK. AEp. 90, s. 88*; 1754, prezenta dla Jakuba Marciszewskiego wybranego przez Kolegium Prawne udzielona przez magistrat krakowski, AKMK. AOff. 186, s. 1005; 1773, prezenta dla Franciszka Minockiego wybranego przez Kolegium Prawne udzielona przez magistrat krakowski, AKMK. AOff. 201, s. 776. Prezenta dla Kazimierza Jarmundowicza ze strony magistratu krakowskiego w 1751 roku nie wspomina o udziale Kolegium Prawnego, AKMK. AOff. 184, k. 83.

³¹ Prezenta dla Bonifacego Garyckiego, profesora prawa po śmierci Franciszka Minockiego, AKMK. AEp. 114, k. 213. M. Kanior, Wydział Teologiczny w dziejach Uniwersytetu Krakowskiego (1780-1880), s. 96.

³² AKapMK. Reg. C. 14, s. 33; AKapMK. Reg. C. 26, s. 8. W Opisie diecezji z 1786 roku Bonifacy Garycki jest wymieniony wśród kanoników, gdyż do 1785 roku posiadał kanonię fundi Szeffler pw. Piotra i Pawła AAp, AUJ. rkp. 208, s. 415.

³³ „aby ius patronatus passivum do pomienioney scholasteryi wiecznemi czasy służyło memorato collegio iuridico”, AKMK. AEp. 107, k. 300.

charakter osobowy³⁴. W ten sposób ukształtował się patronat aktywny należący do rodziny Wodzickich oraz patronat bierny należący do Kolegium Prawniczego³⁵.

Podobnie jak kustosz, kantor i scholastyk, także kanclerz i archidiakon w kolegiacie Wszystkich Świętych wybierani byli z grona Kolegium Prawniczego. Dokument erekcyjny kancelarii z 1648 roku przyznał prawo patronatu seniorowi tego Kolegium, ograniczając jednocześnie możliwość wyboru kandydata do grona jego członków³⁶. Spisy beneficjów z II połowy XVIII w. bardzo różnie i – jak się wydaje mało wiarygodnie – ujmują patronat tej prebendy. Najbardziej wiarygodny jest opis z połowy XVIII w., który mówi o patronacie Kolegium Prawniczego³⁷. Opis diecezji z 1786 roku jako patrona kancelarii podaje kanonika katedralnego, doktora obojga praw, zaś *Liber beneficiorum* z 1787 roku mówi o patronacie „canonici cathedralis Cracoviensis Collegii Iuridici”³⁸. Umieszczenie kanonika katedry krakowskiej – członka Kolegium Prawniczego jako patrona tego beneficjum wynikało prawdopodobnie z faktu częstego łączenia funkcji prepozyta lub seniora Kolegium Prawniczego z kanonią katedralną „fundi Karniów”³⁹.

³⁴ „Ius patronatus et praesentandi eiusdem scholasteriae dominis executoribus pro una vice postea vero consanguineis fundatoris”, AUJ. rkp. 208, s. 236.

³⁵ „Nunc ius activum Wodzickich, passivum collegii iuridici”, AAKr. 208, s. 236-237. W 1767 roku Piotr Wodzicki zaprezentował na to beneficjum Antoniego (Stanisława) Michalskiego, AKMK. AOff. 199, k. 30v-31. 21 VI 1782 roku, po jego śmierci, scholasterię objął Kajetan Kulpiński, rekomendowany przez Wydział Prawa AK i prezentowany przez Józefa Wodzickiego („per illustrem magnificum Iosephum de Granow Wodzicki -- ad quos iuspatronatus activum eiusdem scholasteriae vacantis titulo familiae pertinet non praeiudicando quidam eidem iuripatronatus passivo quo ex speciali incorporatione Facultas Iuridica Universitatis Cracoviensis gaudet”), AKMK. AEp. 113, k. 14v. Trudno stwierdzić, czy uznanie Wydziału Prawniczego zamiast Kolegium jako patrona było celowe czy instytucje te mogły występować w praktyce zamiennie. Spisy beneficjów z drugiej połowy XVIII wieku mówią tylko o patronacie Wodzickich i nie wspominają o patronacie biernym, AKapMK. Lp 19, s. 47-48; AKapMK. Reg. C. 14, s. 32; AKapMK. Reg. C. 26, s. 8.

³⁶ AKMK. AEp. 55, k. 492-492v; AKMK. AEp. 72, k. 308 (prezenta dla Adama Styrkowskiego, doktora obojga praw i profesora Akademii Krakowskiej, udzielona przez seniora Kolegium Prawniczego w 1693 roku). Stanisław Mamczyński senior Kolegium Prawnego prezentował na to beneficjum w 1754 roku Kazimierza Jarmundowicza i w 1759 roku Andrzeja Lipiewicza (AKMK. AOff. 186, s. 997; AKMK. AOff. 191, k. 613-613v). Jego następca Andrzej Lipiewicz zaprezentował na kancelarię w 1763 roku Stanisława Ficzkiewicza, zaś po jego śmierci Franciszka Ćwierzewicza w 1775 roku (AKMK. AOff. 195, k. 7-8; AKMK. AOff. 202, k. 363-363v). Wizytacja z 1711 roku mówi o patronacie seniora Kolegium Prawniczego, pomijając patronat bierny, AUJ. rkp. 208, s. 89.

³⁷ AKapMK. Lp 19, s. 47-48.

³⁸ AKapMK. Reg. C. 14, s. 33; AKapMK. Reg. C. 26, s. 8.

³⁹ Nie miało to umocowania w żadnym znanym dokumencie i wynikało pośrednio z inkorporacji tego beneficjum do Akademii Krakowskiej uczynionej w 1401 roku przez biskupa Piotra Wysza a zatwierdzonego w 1411 roku przez papieża Jana XXIII – AKMK. AEp. 72, k. 308 (10 kwietnia 1693, Sebastian Piskorski, doktor obojga praw, kanonik krakowski fundi Karniów i senior Kolegium Prawniczego prezentuje Adama Styrkowskiego na kancelarię w kolegiacie Wszystkich Świętych); AKMK. AEp. 80, k. 244 (11 I 1730, Jan Lukini, doktor obojga praw, kanonik katedralny fundi Karniów, jako prepozyt Kolegium Prawniczego, prezentuje Józefa Cybulskiego na kanonikę fundi Górski w kolegiacie Wszystkich Świętych); Stanisław Mamczyński, senior Kolegium Prawniczego i rektor Akademii Krakowskiej, kanonik katedralny fundi Karniów, J. Michalewicz, M.

Kolegium Prawnicze Akademii Krakowskiej było także patronem (czynnym i biernym archidiaconatu). Podstawą tego uprawnienia był dokument erekcyjny z 1648 roku⁴⁰

Kanonie pierwotnej fundacji

Jak zostało podkreślone na wstępie zestawienie patronatu, obsady oraz uposażenia kanonii kolegiaty Wszystkich Świętych zawarte w opisie diecezji krakowskiej z 1786 roku i *Liber beneficiorum* z 1787 roku są prawie w całości niewiarygodne i wymagają weryfikacji.

Kanonie pierwotnej fundacji:

1. kanonia Bożego Ciała 1. ministerium
2. kanonia Św. Ducha (Bożego Ciała 2. ministerium)
3. kanonia Czterech Ewangelistów
4. kanonia Zwiastowania NMP, Piotra i Pawła Apostołów
5. kanonia Zwiastowania NMP
6. kanonia Piotra i Pawła Apostołów (fundi Szeffler)

Kanonia Bożego Ciała 1. ministerium uwzględniona jeszcze w wykazie prebend kolegiackich ok. 1750 roku⁴¹, nie pojawia się w *Liber beneficiorum* z 1787 roku⁴². Stanisław Kostka Dobrakowski, który objął tę kanonię w 1755 roku pisał, że dom z którego pochodziło uposażenie prebendy, był zniszczony i opuszczony⁴³. Główną częścią uposażenia prebendy był czynsz za wynajem domu znajdującego się przy kościele. Patronat kanonii nie zmienił się od powstania kolegiaty i należał przez cały czas do dziedziców Melsztyna⁴⁴. W 1780 roku, po rezygnacji Stanisława Dobrakowskiego Maciej z Brzezia Lanckoroński, dziedzic Melsztyna przedstawił na tę kanonię Antoniego Józefa „de Kamelin”⁴⁵.

Drużga z kanonii pierwotnej fundacji oparta na uposażeniu altarii Bożego Cia-

Michalewiczowa, *Liber beneficiorum et benefactorum Universitatis Iagellonicae in saeculis XV-XVIII*, t. V: *Beneficia Universitatis Iagellonicae, saec. XV-XVIII*, p. 2, Cracoviae 1991, s. 6; AKMK. AEp. 92, s. 88*.

⁴⁰ AEp. 55, k. 535v. Patronat Kolegium Prawniczego nad archidiaconatem potwierdzają też inne źródła, AUJ. rkp. 208, s. 90 (1711 roku); AKapMK. Lp 19, s. 47-48 (ok. 1750 roku); AKapMK. Reg. C. 14, s. 33 (1787); AKMK. AOff. 196, k. 149-149v (prezenta dla Karola Markseny udzielona przez Franciszka Minockiego, prepozyta Kolegium Prawniczego w 1764 roku).

⁴¹ AKapMK. Lp 19, s. 47-48.

⁴² AKapMK. Reg. C. 14, s. 33. Kumor podaje błędnie jakoby dochody kanonikatu przynosiły w 1786 r. 80 florenów dochodu (*Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 414)

⁴³ AUJ. rkp. 208, s. 480-481.

⁴⁴ W wizytacji z 1599 roku była to 4. kanonia, której posiadaczem był Jan Szczeciński, Akta wizytacji, s. 33; w wizytacji z 1711 roku była to 12. kanonia, której posiadaczem był Michał Trzebiński, AUJ. rkp. 208, s. 95; w wykazie z połowy XVIII w. beneficjum to posiadał Tomasz Muszyński, AKapMK. Lp 19, s. 47-48. Obok wymienionych źródeł patronat dziedziców Melsztyna potwierdza prezenta udzielona w 1727 roku Józefowi Zakrzewskiemu po śmierci Krzysztofa Michała Święteckiego, AKMK. AEp. 79, k. 331-331v.

⁴⁵ AKMK. AOff. 204, s. 209-210.

ła (2. ministerium), w źródłach z XVIII w. wzmiankowana jako kanonia pw. Świętego Ducha, zachowała swój pierwotny, szlachecki charakter. Przez cały okres nowożytny obsada tej kanonii należała do dziedziców Melsztyna. Jej uposażenie opierało się na czynszach z domów położonych przy kościele św. Mikołaja, czynszu płaconym przez paulinów ze Skalki oraz dziesięcinie w Czechowicach (lub Czechach)⁴⁶. Od 1786 roku kanonię tę posiadał Jan Kanty Brodziński, pleban w Wodzisławiu prezentowany przez Macieja z Brzezia Lanckorońskiego, dziedzica Melsztyna⁴⁷. *Liber beneficiorum* z 1787 roku podaje więc błędną informację jakoby prebenda posiadana przez Brodzińskiego była patronatu rodziny Węgrzynowiczów⁴⁸.

Kanonia pw. Czterech Ewangelistów, pierwotnie patronatu rodziny Ligęzów, następnie m.in. Stanisława Jeżewicza⁴⁹, Jana Pawlikowicza⁵⁰ oraz mieszczan Andrzeja i Anny Szafalkowiczów⁵¹, uposażona czynszem z młyna w Prądniku, zw. Kocieliny (w wizytacji z 1599 roku „Szabura”) została przejęta między 1724 a 1736 roku przez Kolegium Większe Akademii Krakowskiej. Okoliczności oraz powody dla których Kolegium Większe stało się patronem tej kanonii nie są znane⁵².

Kanonia pw. Zwiastowania NMP, Piotra i Pawła Apostołów została pominięta w opracowaniu B. Kumora poświęconemu diecezji krakowskiej⁵³. Brakuje informacji o jej obsadzie po śmierci lub rezygnacji w 1533 roku pierwszego jej posia-

⁴⁶ W wizytacji w 1599 roku była to 5. kanonia, której posiadaczem był Stefan Chojecki, pleban w Mogilanach, *Akta wizytacji*, s. 34; w wizytacji z 1711 roku była to 11. kanonia, której posiadaczem był Adam Czeladziński, AUJ. rkp. 208, s. 94; w wykazie z połowy XVIII w. beneficjum to posiadał Józef Bielski, AKapMK. Lp 19, s. 47-48. Patronat dziedziców Melsztyna potwierdzają prezenty: dla Andrzeja Żwana z 1742 roku udzielona przez Annę Tarłową wdowę po Stanisławie, kuchmistrzowi koronnym i ich syna Antoniego, dziedziców Melsztyna (AKMK. AEp. 87, s. 377) oraz dla Michała Ankwicza z 1774 roku udzielona przez Macieja z Brzezia Lanckorońskiego, wojewodę braclawskiego (AKMK. AOff. 202, k. 126v); B. Daniel, *Melsztyn. Z dziejów zamku rodu Leliwiczów*, <http://www.zspigzakliczyn.neostrada.pl/Publik/daniel/daniel.htm>, 2.11.2005).

⁴⁷ AKMK. AEp. 116, k. 24v; B. Daniel, *Melsztyn*.

⁴⁸ AKapMK. Reg. C. 14, s. 33.

⁴⁹ Akta wizytacji, s. 34 (posiadaczem tej kanonii, wymienionej jako 7. w wizytacji z 1599 roku, był Paweł Dilovius).

⁵⁰ AUJ. rkp. 208, s. 92 (posiadaczem tej kanonii, wymienionej jako 4. w wizytacji z 1711 roku, Jan Kosiński).

⁵¹ AKMK. AEp. 79, k. 46v-47 (w 1724 roku prezentowali oni na tę kanonię Jana Hochorkiewicza).

⁵² Po śmierci Jana Hochorkiewicza, który był wyznaczony przez małżeństwo Szafalkowiczów) beneficjum to objął w 1736 roku Wojciech Krużel prezentowany przez prepozyta i całe Kolegium Większe Akademii Krakowskiej, AKMK. AOff. 173. s. 270. Po śmierci Krużela, jego następcę – Stanisława Fołtynowicza prezentował w 1752 roku także prepozyt i Kolegium Większe (AKMK. AOff. 185, s. 436-437). Patronat Kolegium Większego potwierdza ponadto wykaz beneficjów z połowy XVIII w., AKapMK. Lp 19, s. 47-48. Od 1782 roku posiadaczem kanonii Czterech Ewangelistów był Andrzej Gogulski, zaś informacja o patronacie Kolegium Prawniczego zawarta w *Liber beneficiorum* z 1787 roku jest prawdopodobnie błędna, AKapMK. Reg. C. 14, s. 33; AUJ. rkp. 208, s. 499.

⁵³ Część informacji źródłowych o niej została włączona do omówienia drugiej kanonii pw.

dacza – Piotra Wapowskiego. Być może z tego powodu prebenda ta została pominięta w wizytacji z 1599 roku⁵⁴. Podstawą uposażenia tej kanonii był czynsz z sołectwa Ołpiny, zaś patronat – zgodnie z pierwotną fundacją kolegiaty – należał do dziedziców Melsztyna⁵⁵. Od początku 1783 roku kanonia ta znajdowała się w rękach Józefa Kantego Kalicińskiego, który objął ją z prezenty Macieja z Brzezia Lanckorońskiego, dziedzica Melsztyna, a nie jak chce *Liber beneficiorum* z 1787 roku – Kolegium Większego Akademii Krakowskiej⁵⁶.

Druga kanonia pw. Zwiastowania NMP, oparta na uposażeniu altarii „sub organo” patronatu Jerzego Szworca, miała w uposażeniu czynsz zapisany na dochodach wsi Brzezcie, Szarów, Dąbrowa i Łysokanie. Sytuacja patronatu tej prebendy nie jest do końca jasna. Wizytacja z 1599 roku jako patronów tej kanonii wymienia kilka rodzin mieszczan krakowskich, m.in. Pawła Krupkę, zaś jako jej posiadacza Hieronima Goreckiego⁵⁷. Wizytacja z 1711 roku jako jej posiadacza wymienia Stanisława Zrodlińskiego, natomiast jako patrona – biskupa krakowskiego⁵⁸. Można jednak śmiało przyjąć założenie, że chodzi tutaj raczej o prawo dewolucji niż o prawo patronatu. Świadczą o tym kolejne instytucje na podstawie prezent ze strony rodziny Krupków oraz wykaz beneficjów kolegiaty z połowy XVIII wieku⁵⁹. W połowie XVIII w., w bliżej nieznanych okolicznościach, obsadę tej kanonii przejęła kapituła kolegiacka. Świadczą o tym prezenty udzielone przez kapitułę kolejnym kanonikom ZwnMP – w 1764 roku Michałowi Łodzińskiemu⁶⁰, w 1765 roku Andrzejowi Jurkowskiemu⁶¹ i w 1771 roku Andrzejowi Poszmanowi

Zwiastowania NMP występującej w tej kolegiacie, Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 413.

⁵⁴ AUJ. rkp. 208, s. 392.

⁵⁵ W wizytacji z 1711 roku była to 10. kanonia, której posiadaczem był Sebastian Burski, AUJ. rkp. 208, s. 94; w wykazie z połowy XVIII w. beneficjum to posiadał Andrzej Melioruci, AKapMK. Lp 19, s. 47-48. Patronat dziedziców Melsztyna potwierdzają też prezenty: dla Jana Maciutkiewicza z 1729 roku udzielona przez Jana Tarłę, wojewodzica smoleńskiego i Annę Tarłową, wdowę po Stanisławie kuchmistrzu koronnym (Jan Tarło był bratem zmarłego w 1721 roku Stanisława, kuchmistrza koronnego i sprawował zarząd zamkiem melsztyńskim do 1739 roku z powodu niepełnoletności synów Stanisława – Antoniego i Adama, B. Daniel, *Melsztyn*; AKMK. AEp. 80, k. 168); dla Andrzeja Melioruci z 1740 roku udzielona przez Antoniego i Adama Tarłów, dziedziców Melsztyna (AKMK. AEp. 85, s. 603-604) oraz prezenty udzielone przez Macieja Lanckorońskiego, kasztelana kijowskiego Bartłomiejowi Osińskiemu w 1766 roku, przy czym instytucja kanoniczna nastąpiła 15 III 1767 roku (AKMK. AOff. 198, k. 215v-216; AKMK. AOff. 199, k. 61-61v) oraz Józefowi Dembińskiemu w 1772 roku (AKMK. AOff. 201, s. 264-265).

⁵⁶ AKMK. AOff. 204, s. 429; B. Daniel, *Melsztyn*; AKapMK. Reg. C. 14, s. 33.

⁵⁷ Akta wizytacji, s. 32.

⁵⁸ AUJ. rkp. 208, s. 92.

⁵⁹ Kumor przyjął błędnie zmianę patronatu na biskupi w 1711 roku, a następnie Kolegium Prawniczego w 1786 roku (*Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 413). W rzeczywistości do połowy XVIII w. należał on do rodziny Krupków, AKMK. AEp. 77, k. 937v (prezenta udzielona Józefowi Lukini przez Stanisława Jana Krupkę w 1719 roku); AKMK. AEp. 80, k. 282 (prezenta udzielona Stanisławowi Luksarowiczowi przez Antoniego Krupkę w 1730 roku); AKapMK. Lp 19, s. 47-48.

⁶⁰ AKMK. AOff. 196, k. 185-185v.

⁶¹ AKMK. AOff. 197, k. 198-198v.

Janickiemu⁶². Patronat dziedziców Melsztyna w Liber beneficiorum z 1787 roku jest oczywistą pomyłką⁶³.

Kanonia pw. Piotra i Pawła Apostołów, od nazwiska fundatora altarii, której uposażenie przejęła w momencie erekcji kolegiaty, nazywana była „fundi Sze-fler”. Jej uposażenie zabezpieczone było na dobrach miasta Zator, zaś patronat należał przez cały czas do Kolegium Większego Akademii Krakowskiej⁶⁴. Nie do końca zrozumiała jest geneza patronatu Kolegium Większego nad tą kanonią, gdyż dokument erekcyjny altarii, która stanowiła jej uposażenie wydany w 1433 roku przyznawał patronat Kolegium Mniejszemu⁶⁵, zaś dokument erekcyjny kapituły z 1490 roku mówił o altarii: „circa ambonam collationis et iurispatronatus dominorum doctorum et magistrorum Universitatis studii Cracoviensis”. Z niewiadomych przyczyn pominął ją wykaz prebend kolegiaty z połowy XVIII w.⁶⁶ Nie ma także wpisów instytucyjnych na tę kanonię w aktach biskupa i oficjała krakowskiego z II połowy XVIII w. Z akt kolegiaty Wszystkich Świętych wynika, że od 1785 roku posiadaczem tej prebendy był Franciszek Marciszewski⁶⁷. *Liber beneficiorum* z 1787 roku błędnie przypisuje patronat tej prebendy Kolegium Prawniczemu Akademii Krakowskiej⁶⁸.

Kanonie późniejszej fundacji⁶⁹

Prebendy kanonickie powstałe w czasach nowożytnych były przeważnie inicjatywą profesorów Akademii Krakowskiej, szczególnie prawników związanych z Collegium Iuridicum. Już od momentu fundacji lub na skutek przekazania prawa patronatu, związane były z Kolegium Prawniczym i obsadzone przez profesorów wybieranych z jego grona. Do takich kanonii można zaliczyć:

7. kanonia Antoniego i Leonarda,
8. kanonia fundi Górski 1. ministerium,
9. kanonia fundi Górski 2. ministerium,
10. kanonia fundi Świnarski,

⁶² AKMK. AOff. 201, k. 68v.

⁶³ AKapMK. Reg. C. 14, s. 33; AUJ. rkp. 208, s. 371.

⁶⁴ W wizytacji w 1599 roku była to 2. kanonia, której posiadaczem był Kasper Cilindrinus, *Akta wizytacji*, s. 32; w wizytacji z 1711 roku była to 2. kanonia, której posiadaczem był Adam Pęcherzyński, AUJ. rkp. 208, s. 91. Patronat Kolegium Większego powierzają też prezenty: dla Kazimierza Relezińskiego w 1722 roku ze strony prepozyta Kolegium Większego (AKMK. AEp. 78, k. 191) oraz dla Wojciecha Nagórskiego w 1731 roku ze strony Kolegium Większego).

⁶⁵ AUJ. rkp. 208, s. 397.

⁶⁶ AKapMK. Lp 19, s. 47-48.

⁶⁷ AUJ. rkp. 208, s. 415.

⁶⁸ AKapMK. Reg. C. 14, s. 33.

⁶⁹ Trzy kanonie ufundowane po powstaniu kolegiaty zanikły w XVII i I połowie XVIII w: 1) pw. Anny i Katarzyny wymieniona przez *Liber retaxationum* z 1529 roku i wizytację z 1599 roku; 2) pw. Urszuli wymieniona przez wizytację w 1599 roku; 3) fundi Bocheński ufundowana w 1676 roku została połączona w 1704 roku z kustodią, AUJ. rkp. 208, s. 204-217; *Akta wizytacji*, s. 34-35; Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 416.

11. kanonia fundi Kowalski,

12. kanonia fundi Dębiński.

Tak jak w przypadku altarii bractwa ubogich, nie jest znana dokładna data przekształcenia altarii Antoniego i Leonarda w kanonię. Źródła wyrażają się tutaj mało precyzyjnie i aż do połowy XVI w. nazywają tę prebendę altarią lub też kapelanią. Altaria pw. Antoniego i Leonarda została erygowana w 1386 roku na podstawie fundacji Jana z Melsztyna, który zapisał na jej utrzymanie m.in. folwark we wsi Piotrowice⁷⁰. Po raz pierwszy określenie kanonii pojawiło się przy obsadzie prebendy po śmierci Jana Lubowieckiego⁷¹. Do końca XVI w. patronat należał do dziedziców Piotrowic, najpierw Melsztyńskich, w I połowie XVI w. Glińskich⁷². Wizytacja z 1599 roku mówi o kłopotach z egzekwowaniem uposażenia tej kanonii. Jej posiadaczem był wówczas Szymon Męciński, zaś patronat należał do żupnika krakowskiego⁷³. Kryzys musiał być poważniejszy, gdyż wizytacja z 1711 roku wcale nie wymienia tej kanonii. Inne źródła wskazują, że opiekę nad nią przejęli biskupi krakowscy, gdyż nie byli znani patroni tej prebendy. Dopiero w 1748 roku kanonia Antoniego i Leonarda została odnowiona przez Andrzeja Mrozińskiego, a opieka i patronat zostały powierzone Kolegium Prawniczemu Akademii Krakowskiej⁷⁴. Patronat Kolegium Prawniczego potwierdzają prezenty dla Wojciecha Mrozińskiego z 1754 roku⁷⁵ i Franciszka Ćwierzowicza z 1769 roku⁷⁶. W 1773 roku prebendę tę objął Wawrzyniec Bularni prepozyt Kolegium Prawniczego i prawdopodobnie dlatego prezenty dokonał senior Kolegium Prawniczego, Andrzej Lipiewicz⁷⁷.

Związane z Kolegium Prawniczym były też dwie kanonie fundacji profesora Akademii Jakuba Górskiego erygowane w 1653 roku. Dokument erekcyjny powierzał patronat czynny kanonikowi katedralnemu „fundi Karniów” (była to kanonia akademicka), który miał prezentować jednego z członków Kolegium Jurydycznego⁷⁸. Późniejsze źródła potwierdzają realizację zapisu w dokumencie erekcyjnym⁷⁹. Niezrozumiała jest jedynie informacja z wykazu prebend kolegiaty

⁷⁰ Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 415; 1509: „altaris sive capellaniae sancti Leonardi”, 1524: „super altari seu capellania titulum sanctorum Antonii et Leonardi”, AUJ. rkp. 208, s. 435, 439.

⁷¹ 1542: „ad canonicatum et praebendam seu altare”, AUJ. rkp. 208, s. 441.

⁷² AUJ. rkp. 208, s. 415, 452.

⁷³ *Akta wizytacji*, s. 34.

⁷⁴ AKapMK. Lp 19, s. 47-48 (posiadał ją Andrzej Mroziński, kanonia należała do wolnej kolacji biskupa krakowskiego). Dokument z 1748 roku udzielający prawa patronatu Kolegium Prawniczemu mówił, że altaria nie miała pewnych i znanych patronów, AUJ. rkp. 208, s. 452, 456.

⁷⁵ AKMK. AOff. 186, s. 1086.

⁷⁶ AKMK. AOff. 200, s. 296-297.

⁷⁷ AKMK. Off. 201, s. 850-851.

⁷⁸ AUJ. rkp. 208, s. 528.

⁷⁹ AUJ. rkp. 208, s. 93 (wizytacja z 1711 roku, posiadaczem jednej z kanonii był Jan Grymecki, obsada drugiej nie została podana). Kanonia fundi Górski, 1. ministerium: w 1725 roku Walentego Luryńskiego (AKMK. AEp. 79, k. 152v-153), w 1730 roku Józefa Cybulskiego (AKMK. AEp. 80, k. 244) i w 1747 roku Antoniego Wilkoszewskiego (AKMK. AEp. 89, s. 343-344) prezentował Jan Lukini; w 1763 roku Franciszka Minockiego prezentował Jakub Marciszewski, (AKMK. AOff. 195,

Wszystkich Świętych z połowy XVIII w. Kanonie „fundi Górski” posiadali wówczas Antoni Wilkoszewski (1. ministerium) oraz Jan Wierzbicz (2. ministerium). Patronat kanonii Wierzbicza miał należeć do Kolegium Prawniczego zaś Wilkoszewskiego do Kolegium Większego⁸⁰. *Liber beneficiorum* z 1787 roku błędnie podaje, że Jan Nepomucen Gaworski był posiadaczem kanonii patronatu miasta Wolbrom⁸¹. Od 1776 roku był on jednym z kanoników „fundi Górski”⁸².

Kolegium Prawnicze na mocy dokumentu fundacyjnego z 1641 roku – wobec braku oficjalnej erekcji – sprawowało opiekę i patronat także nad kanonią „fundi Świnarski”. Została ona uposażona przez Tomasza Eustachego Świnarskiego, doktora praw i profesora Akademii Krakowskiej rocznym czynszem (105 florenów) zabezpieczonym na wsi Marszowice, wzbogaconym w II połowie XVII w. o kolejne zapisy⁸³. W 1711 roku posiadaczem tej kanonii był Kacper Topiński⁸⁴. Patronat Kolegium Prawniczego potwierdza zarówno wykaz prebend z połowy XVIII w.⁸⁵ jak i dokumenty prezentacyjne⁸⁶. Informacja z *Liber beneficiorum* z 1787 roku o patronacie Kolegium Większego jest błędna⁸⁷.

Kolegium Prawnicze pretendowało także do całości patronatu kanonii „fundi Kowalski”. Została ona erygowana w 1671 roku na podstawie fundacji Filipa Kowalskiego, dziekana zatorskiego i plebana we Frydrychowicach, który przezna-

k. 8-8v); kolejnych dwóch kanoników – Franciszka Ćwierzowicza w 1773 roku i Franciszka Matawowskiego w 1775 roku wyznaczył Andrzej Lipiewicz (AKMK. AOff. 201, s. 805-806; AKMK. AOff. 202, k. 387-387v); w 1793 roku Jana Kantego Ziębińskiego prezentował Stanisław Minocki (AKMK. AEp. 120, s. 385). Kanonia fundi Górski, 2. ministerium: w 1728 roku Wojciecha Micińskiego prezentował Jan Lukini (AKMK. AEp. 80, k. 21-21v); w 1751 roku Andrzeja Lipiewicza wyznaczył Wojciech Miciński (AKMK. AOff. 184, k. 168-168v); w 1756 roku Jakuba Gajowskiego zaprezentował Stanisław Mameczyński (AKMK. AOff. 188, k. 170v); kolejnych dwóch kanoników – Franciszka Lukini w 1775 roku i Jana Nepomucena Gaworskiego w 1776 roku wyznaczył Andrzej Lipiewicz (AKMK. AEp. 100, k. 365; AKMK. AOff. 203, k. 131v); *Liber beneficiorum et benefactorum*, t. 5, cz. 2, s. 6 (wykaz kanoników katedralnych fundi Karniów).

⁸⁰ AKapMK. Lp 19, s. 47-48.

⁸¹ AKapMK. Reg. C. 14, s. 33.

⁸² AUJ. rkp. 208, s. 539.

⁸³ Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 417.

⁸⁴ AUJ. rkp. 208, s. 93.

⁸⁵ AKapMK. Lp 19, s. 47-48 (posiadaczem tej prebendy był wówczas Klemens Stanisław Herka).

⁸⁶ W 1729 roku Wojciech Miciński prepozyt Kolegium Prawniczego prezentował Walentego Luryńskiego (AKMK. AEp. 80, k. 203v), w 1732 roku Stanisław Kutlinowski, prepozyt Kolegium Prawniczego prezentował Jana Pałaszowskiego (AKMK. AEp. 81, k. 196v), w 1747 roku Kolegium Prawnicze prezentowało Jana Rypińskiego, zaś po jego śmierci 1748 roku Klemensa Herkę (AKMK. AEp. 89, s. 299-300*, 310); w 1759 roku prepozyt wraz z całym Kolegium Prawniczym wyznaczył Stanisława Ficzkiewicza (AKMK. AOff. 191, k. 621-621v); w 1763 roku prepozyt Kolegium Prawniczego zaprezentował Karola Marksena (AKMK. AOff. 195, k. 26v-27); w 1765 roku prepozyt i całe Kolegium Prawnicze wybrało na kanonika Jana Kantego Troyani (AKMK. AOff. 197, k. 148); w 1777 roku prepozyt Kolegium Prawnego wyznaczył Franciszka Matawowskiego (AKMK. AOff. 203, k. 515-515v).

⁸⁷ AKapMK. Reg. C. 14, s. 33; AUJ. rkp. 208, s. 559 (Franciszek Matawowski był posiadaczem tej kanonii od 1777 roku).

czył na ten cel 600 zł węgierskich zabezpieczonych na dobrach Gierałtowice⁸⁸. Roczny czynsz z tego zapisu wynosił w 1711 roku 42 zł, a kanonię tę posiadał Jan Frączkiewicz⁸⁹. Dokument erekcyjny zarezerwował dożywotnio patronat fundatorowi kanonii, zaś po jego śmierci prepozytowi Kolegium Prawniczego, z wyraźnym zastrzeżeniem, że miało ono należeć do niego a nie do całego kolegium. Fundator beneficjum jeszcze za swojego życia ograniczył uprawnienia prepozyta Kolegium Prawniczego, które zostało wyznaczone dokumentem erekcyjnym na patrona kanonii. W 1675 roku przyznał część patronatu („cumulative”) burmistrzowi Zatora, zaś w przypadku braku jednomyślności pierwszeństwo miał kandydat burmistrza⁹⁰. Mimo sprzeciwu prepozyta Kolegium Prawniczego, burmistrz Zatora utrzymał swoje uprawnienia⁹¹. W 1767 roku Jakub Łodziński, a po jego rezygnacji w 1780 roku Antoni Szatarski otrzymali tę prebendę z prezenty prepozyta Kolegium Prawniczego i burmistrza miasta Zatora⁹².

Uprawnienia Kolegium Prawniczego względem kanonii Dębiński, erygowanej w 1772 roku na podstawie zapisu Józefa Dębińskiego doktora obojga prawa i plebana w Strzyżowie wynikają z treści dokumentu erekcyjnego⁹³. Fundator kanonii zmarł w roku fundacji i wobec braku prezenty ze strony Kolegium Prawniczego kolejnego kanonika – Macieja Zieleniewicza, prepozyta rorantystów katedralnych – wyznaczył w 1774 roku biskup krakowski „ex iure devolutionis”⁹⁴. Kolegium Prawnicze wróciło do swoich uprawnień w 1780 roku, kiedy to, po rezygnacji Macieja Zieleniewicza, wyznaczyło na kanonię „fundi Dębiński” Jana Ziębińskiego⁹⁵. Niedługo potem Kolegium Prawnicze uległo likwidacji i w 1792 roku po przejściu Jana Ziębińskiego na kanonię kaznodziei kolejnego kanonika „fundi Dębiński” – Markiewicza prezentował rektor Szkoły Głównej Koronnej⁹⁶.

Pozostałe kanonie funkcjonujące w II połowie XVIII w. znajdowały się w gestii:

13. kanonia „fundi Lubocza” (bractwa ubogich) – rektora Akademii Krakowskiej i kapituły kolegiackiej;

14. kanonia kaznodziei – Kolegium Większego Akademii Krakowskiej;

15. kanonia „fundi Węgrzynowicz” – rodziny Węgrzynowiczów;

16. kanonia „fundi Grabowski” – magistratu miasta Wolbrom.

⁸⁸ Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 418.

⁸⁹ AUJ. rkp. 208, s. 95.

⁹⁰ AUJ. rkp. 208, s. 607, 610-612.

⁹¹ Wizytacja z 1711 roku jako patrona wymienia tylko Kolegium Prawnicze (AUJ. rkp. 208, s. 95), jednak wykaz prebend z połowy XVIII w. wymienia zarówno Kolegium Prawnicze jak i burmistrza Zatora (AKapMK. Lp 19, s. 47-48). W 1724 roku na kanonię fundi Kowalski został powołany Jan Skinderowicz, który przedstawił dwie prezenty, jedną od prepozyta Kolegium Jurydycznego, drugą od burmistrza zatorskiego, AKMK. AEp. 79, k. 55-55v.

⁹² AKMK. AOff. 199, k. 124v-125, 186v-187; AKMK. AEp. 101, s. 661. Liber beneficiorum z 1787 roku jako patrona prebendy posiadanej przez Szatarskiego wymienia jedynie Kolegium Prawnicze, AKapMK. Reg. C. 14, s. 33.

⁹³ AUJ. rkp. 208, s. 1129; Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 419.

⁹⁴ Wakat trwał rok i cztery miesiące, AKMK. AOff. 202, s. 23-25.

⁹⁵ AKMK. AOff. 204, s. 207-208.

⁹⁶ AKMK. AEp. 120, s. 96.

Nie jest znana dokładna data przekształcenia altarii bractwa ubogich w kanonię. Informacja podana przez Kumora, że została ona erygowana jednocześnie z kolegiatą nie znajduje potwierdzenia źródłowego. Błędnie utożsamił on kanonię „fundi Lubocza” (bractwa ubogich) z posiadaną w 1599 roku przez Jana Zaborowskiego kanonią kaznodziejską⁹⁷. Prebenda bractwa ubogich została w 1533 roku inkorporowana do kolegium wikariuszy kolegiackich, stąd w wizytacji z 1599 roku wzmianka, że wikariusze są zobowiązani do odprawiania mszy za zmarłych członków bractwa ubogich. Prebenda ta miała odrębnego duchownego dopiero od 1628 roku, a jej obsada znalazła się w rękach biskupa krakowskiego „iure devolutionis”, gdyż bractwo ubogich zrzekło się prawa patronatu⁹⁸. Kanonię tę odnowił w 1765 roku Antoni Potocki „dato iure patronatus magnifico domino Universitatis Cracoviensis pro tempore rectori ad recommendationem tamen venerabilis capituli”. Jednocześnie prezentował na tę kanonię Antoniego Jarzęckiego⁹⁹. W świetle powyższych informacji wzmianka w Liber beneficiorum z 1787 roku jakoby patronami tej kanonii byli dziedzice Aleksandrowic jest mało wiarygodna¹⁰⁰.

Kanonia kaznodziei została erygowana w 1522 roku na bazie uposażenia altarii Wniebowzięcia NMP (2. ministerium). Nie jest prawdą jakoby nie wspominały o niej księgi retaksacji z XVI wieku ani wizytacja z 1599 roku¹⁰¹. Prebenda ta, oparta głównie na czynszu zapisanym na dobrach wsi Zawadka i Wilgoszcza, funkcjonowała praktycznie bez przerwy. W 1529 roku jej posiadaczem był Andrzej z Krakowa¹⁰². Wizytacja z 1599 roku wymienia ją jako pierwszą – jej posiadaczem był Jan Zaborowski¹⁰³. Dokument erekcyjny określił, że po śmierci fundatora Macieja z Brzeźnicy oraz jego pełnomocnika Stanisława Bysza, patronat będzie należał do Kolegium Większego Akademii Krakowskiej¹⁰⁴. Potwierdzają to źródła z XVIII w.¹⁰⁵, jedynie wykaz prebend z połowy XVIII w., w rubryce „iuspa-

⁹⁷ Altaria bractwa ubogich została wymieniona w dokumencie fundacyjnym, ale pominął ją dokument erekcyjny, gdyż jej posiadacz w latach 1484-1517 – Stanisław Kmita nie występuje wśród pierwszych kanoników kolegiaty Wszystkich Świętych, *Akta wizytacji*, s. 31; Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 412; AUJ. rkp. 208, s. 516.

⁹⁸ *Akta wizytacji*, s. 36; AUJ. rkp. 208, s. 516. Taki stan rzeczy rejestruje wizytacja z 1711 roku, posiadaczem tej kanonii był wtedy Jakub Żeleziński (AUJ. rkp. 208, s. 91) oraz wykaz beneficjów z połowy XVIII w., posiadaczem tej kanonii był wówczas Wawrzyniec Wosiński (AKapMK. Lp 19, s. 47-48).

⁹⁹ AUJ. rkp. 208, s. 516, 1112.

¹⁰⁰ AKapMK. Reg. C. 14, s. 33.

¹⁰¹ Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 416-417.

¹⁰² AUJ. rkp. 208, s. 30.

¹⁰³ *Akta wizytacji*, s. 31.

¹⁰⁴ AKMK. AEp. 10, k. 144-148.

¹⁰⁵ Patronat Kolegium Większego potwierdza wizytacja z 1711 roku, dodając, że powinien być prezentowany profesor Akademii Krakowskiej, członek Kolegium Mniejszego (posiadaczem kanonii był Marcin Ciszowski), AUJ. rkp. 208, s. 92. W 1730 roku Franciszek Materski, prepozyt Kolegium Większego prezentował na tę kanonię Andrzeja Zayferta (AKMK. AEp. 80, k. 249). Prepozyt Kolegium Większego wraz z całym Kolegium wybrali też w 1765 roku Romułada Laskiewicz na kanonię kaznodziei (AKMK. AOff. 197, k. 195v-196).

tronatus” używa niejednoznacznego terminu: „electis”¹⁰⁶. W wyniku reformy kołłątajowskiej patronat tej prebendy przeszedł w ręce rektora Akademii Krakowskiej¹⁰⁷. Wzmianka o patronacie Kolegium Prawniczego nad kanonią posiadaną przez Muszyńskiego zawarta w *Liber beneficiorum* z 1787 roku jest z pewnością błędna¹⁰⁸.

Rodzina Węgrzynowiczów sprawowała patronat nad kanonią ufundowaną przez Gabriela Węgrzynowicza i erygowaną przez biskupa Mikołaja Oborskiego w 1685 roku. Podstawą uposażenia była suma 6 tys. florenów z rocznym czynszem 420 florenów zabezpieczone na dobrach Wierchowiny, Wola Wadowska, Bór i Kopaniny. Dokument erekcyjny określał, że w razie wygaśnięcia rodziny fundatora miał przejść na burmistrza oraz 2 rajców-seniorów z magistratu miasta¹⁰⁹. Wizytacja z 1711 r. potwierdza patronat rodziny Węgrzynowiczów¹¹⁰, podobnie jak wykaz prebend z połowy XVIII w.¹¹¹ i wpisy instytucyjne w aktach biskupa i oficjała krakowskiego¹¹². Od 1771 roku posiadaczem tej prebendy był Andrzej Jurkowski. Wobec powyższych informacji wzmiankę w *Liber beneficiorum* z 1787 roku o patronacie kanonika katedralnego fundi „Karniów” nad kanonią posiadaną przez Jurkowskiego należy uznać za błąd¹¹³.

Burmistrz oraz magistrat miasta Wolbrom otrzymali prawo patronatu do kanonii „fundi Grabowski” w kolegiacie Wszystkich Świętych na podstawie dokumentu erekcyjnego wystawionego przez biskupa Andrzeja Trzebieckiego w 1665 roku. Podstawą uposażenia była suma 5 tys. florenów z rocznym czynszem 350 florenów zabezpieczona na dobrach miasta Secemin oraz wsi Krzepice i Psary. Jan Grabowski, fundator kanonii zarezerwował dożywotni patronat wykonawcom swojej woli, po których śmierci miał przejść na burmistrza i rajców Wolbromia¹¹⁴. W II połowie XVII w. musiało dojść do konfliktu o patronat, gdyż obsada przeszła na początku XVIII w. w ręce biskupa krakowskiego¹¹⁵. W II połowie XVIII w. patronat zgodnie z treścią dokumentu erekcyjnego należał do magistratu Wolbromia¹¹⁶.

¹⁰⁶ AKapMK. Lp 19, s. 47-48 (kanonię posiadał Michał Lipiewicz).

¹⁰⁷ W 1783 roku po śmierci Romualda Laskiewicza Hugo Kołłątaj, rektor Akademii prezentował wybranego przez Szkołę Główną Koronną Antoniego Muszyńskiego, doktora filozofii, AKMK. AEp. 113, k. 185v.

¹⁰⁸ AKapMK. Reg. C. 14, s. 33.

¹⁰⁹ AUJ. rkp. 208, s. 95, 629; Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 419.

¹¹⁰ AUJ. rkp. 208, s. 99 (kanonię posiadał Paweł Sutkiewicz).

¹¹¹ AKapMK. Lp 19, s. 47-48 (kanonię posiadał Maciej Łazarkiewicz).

¹¹² W 1726 roku Stanisław Węgrzynowicz prezentował Andrzeja Nehrebeckiego (AKMK. AEp. 79, k. 277), w 1748 roku ks. Węgrzynowicz prezentował Macieja Łazarkiewicza (AKMK. AEp. 89, s. 298*), w 1771 roku Karol Węgrzynowicz prezentował Andrzeja Jurkowskiego (AKMK. AOff. 201, k. 67-67v).

¹¹³ AUJ. rkp. 208, s. 631; AKapMK. Reg. C. 14, s. 33.

¹¹⁴ AUJ. rkp. 208, s. 94, 589; Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 418 (podaje błędnie że patronat należał do rodziny Grabowskich).

¹¹⁵ AUJ. rkp. 208, s. 94 (posiadaczem kanonii był Jan Fabiankowski).

¹¹⁶ Potwierdzają to prezenty dla Daniela Puchalskiego z 1753 roku (AKMK. AOff. 186, k. 437-437v); Józefa Strzałkowskiego z 1767 roku (AKMK. AOff. 199, k. 24v); dla Kazimierza Staszew-

Uwagi końcowe

Czasy nowożytnie przyniosły zasadnicze zmiany w organizacji kapituły kolegiackiej Wszystkich Świętych w Krakowie. Z biegiem czasu coraz ważniejszą rolę w jej funkcjonowaniu zaczęły odgrywać instytucje akademickie, takie jak Kolegium Większe czy Kolegium Prawnicze. Mimo, że powstała z inicjatywy szlacheckiej, w XVIII w. można ją uznać za drugą obok św. Anny kolegiatę akademicką w Krakowie. Na skutek przejścia prebend pierwotnej fundacji a także nowych fundacji, prawie cały majątek kapitulny znalazł się w dyspozycji duchowieństwa związanego z Akademią Krakowską.

Przedstawiona wyżej analiza pozwala na weryfikację informacji zawartych w *Liber beneficiorum* z 1787 roku oraz w opracowaniu B. Kumora. Poniższe tabele przedstawiają oba zestawienie oraz wynik ich analizy. Pominięte zostały przy tym dochody poszczególnych prebend, gdyż brak źródeł, które pozwoliłyby na ich weryfikację.

Tabela 1. Prałatury i kanonie w kolegiacie Wszystkich Świętych wg ksiąg uposażeń diecezji krakowskiej z lat 1786-1787.

Kanonie	Księga uposażeń z 1786 roku, (za: B. Kumorem, Dzieje diecezji krakowskiej, t. 2, s. 411, 420)		Księga uposażeń z 1787 roku	
	patronat	obsada	patronat	obsada
1	2	3	4	5
prepozytura	Kolegium Większe AK	Grzegorz Putanowicz	Kolegium Większe AK	Putanowicz
dziekania	Leliwici i Kolegium Większe AK	Ziębiński	Leliwici i kolegia większe, prawnicze i mniejsze AK	Ziębiński, koadiutor Minocki
kustodia	prepozyt Bożego Ciała	vacat	prepozyt Bożego Ciała na Kazimierzu	[brak obsady]
scholasteria	rodzina Wodzickich	Kulpiński	rodzina Wodzickich	Kulpiński
kancelaria	Kolegium Prawnicze	Franciszek A. Ćwierzowicz	kanonik katedralny Kolegium Prawniczego	Ćwierzowicz
archidiaconia	Kolegium Prawnicze	Karol Marksen	Kolegium Prawnicze	Marksen
kantoria	magistrat Krakowa	Bonifacy Garycki	magistrat Krakowa	Garycki
kanonie:				
1.	dziedzic Aleksandrowic	Jarzęcki	dziedzic Aleksandrowic	Jarzęcki
2.	Kolegium Prawnicze	Józef Muszyński	Kolegium Prawnicze	Antoni Muszyński

skiego z 1775 roku (AKMK. AOff. 202, k. 555-555v) oraz wykaz prebend z połowy XVIII wieku (AKapMK. Lp 19, s. 47-48, posiadaczem kanonii był wówczas Kazimierz Jarmundowicz) i wzmianka w *Liber beneficiorum* 1787 roku, która patronat jednej z kanonii przypisuje magistratowi Wolbromia, AKapMK. Reg. C. 14, s. 33; Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, s. 420.

1	2	3	4	5
3.	Kolegium Prawnicze	Jurkowski	kanonik katedralny Kolegium Prawniczego	Jurkowski
4.	kapituła kolegiacka Wszystkich Św.	Poszman	dziedzice Melsztyna	Poszman
5.	dziedzice Melsztyna	Kaliciński	Kolegium Większe	Kaliciński
6.	dziedzice Melsztyna	Stanisław Brodziński	rodzina Węgrzynowiczów	Brodziński
7.	rodzina Krupków	Matawowski	rodzina Krupków	Staszewski
8.	Kolegium Większe	Władysław Staszczewski	Kolegium Większe	Matawowski
9.	miasto Wolbrom	Andrzej Gaworski	miasto Wolbrom	Gaworski
10.	Kolegium Prawnicze	Szotarski	Kolegium Prawnicze	Szotarski
11.	dziedzice Melsztyna	Tresler	dziedzice Melsztyna	
12.	kanonia katedralna Kolegium Prawniczego	Józef Muszyński	kanonik katedralny Kolegium Prawniczego	Józef Muszyński
13.	Kolegium Większe	Ziębiński	Kolegium Większe	Ziębiński
14.	Kolegium Prawnicze	Gogulski	Kolegium Prawnicze	Gogulski
15.	Kolegium Prawnicze	Marciszewski	Kolegium Prawnicze	Marciszewski

Tabela 2. Pralatury i kanonie w kolegiacie Wszystkich Świętych w latach 1786-1787 (patronat sprzed 1784 roku¹¹⁷).

Prebendy	Patronat		Obsada
	czynny	bierny	
pralatury:			
1	2	3	4
prepozytura	Kolegium Większe AK		Józef Alojzy Putanowicz
dziekania	dziedzice miejscowości: Przegorzały, Czechy, Lipa, Karsy, Żuków, Godowo, Piasek Mały, Piasek Wielki, Gołuchów, Mielec, Trzciana, Słupów, Melsztyn, Zakliczyn, Bielany, Piaski, Łapszów, Kowala oraz Kolegium Większe, Mniejsze i Prawnicze AK		Franciszek Ziębiński
kustodia	prepozyt kościoła Bożego Ciała na Kazimierzu	Kolegium Prawnicze AK	vacat ^a

^a W 1783 roku zmarł kustosz Jan Kanty Toryani. 13 V tego samego roku został na jego miejsce prezentowany Karol Marksens, miejscowy archidiacon, który zarządzał tym beneficjum bez formalnej instytucji kanonicznej „per commendam” aż do 1787 roku. 7 III 1787 roku został instytuowany nowy kustosz – Wincenty Treffler, kanonik katedralny chełmski, AUJ, rkps 208, s. 227; AKMK, AEp. 116, s. 409-410.

¹¹⁷ Od 1784 roku patronat kolegiów akademickich w Kolegiacie Wszystkich Świętych, na skutek reformy kołłątajowskiej, przejęła Szkoła Główna Koronna, Kanior, Wydział Teologiczny, s. 96.

scholasteria	rodzina Wodzickich	Kolegium Prawnicze AK	Kajetan Kulpiński
kancelaria	senior Kolegium Prawniczego AK	Kolegium Prawnicze AK	Franciszek Ćwierzowicz
archidiakonia	Kolegium Prawnicze AK	Kolegium Prawnicze AK	Karol Marksen
kantoria	magistrat Krakowa	Kolegium Prawnicze AK	Bonifacy Garycki
kanonie			
1	2	3	4
1. Bożego Ciała (1. ministerium)	dziedzice Melsztyna		Antoni Józef „de Kamelin”
2. Św. Ducha (Bożego Ciała 2. ministerium)	dziedzice Melsztyna		Jan Kanty Brodziński
3. Czterech Ewangelistów	Kolegium Większe AK		Andrzej Gogulski
4. ZwNMP, Piotra i Pawła Apostołów	dziedzice Melsztyna		Jan Kanty Kaleciński
5. Zwiastowania NMP	kapituła kolegiacka		Andrzej Poszman Janicki
6. Piotra i Pawła Apostołów (fundi Szefler)	Kolegium Większe AK		Franciszek Marciszewski
7. Antoniego i Leonarda	Kolegium Prawnicze AK		Wincenty Treffler
8. Górski (1. ministerium)	kanonik katedralny fundi Karniów	Kolegium Prawnicze AK	Józef Muszyński
9. Górski (1. ministerium)	kanonik katedralny fundi Karniów	Kolegium Prawnicze AK	Jan Nepomucen Gaworski
10. Świnarski	Kolegium Prawnicze AK		Franciszek Matawowski
11. Kowalski	prepozyt Kolegium Prawniczego i burmistrz Zatora („cumulative”)		Antoni Szatarski
12. Dębiński	Kolegium Prawnicze AK		Jan Ziębiński
13. Lubocza (bractwa ubogich)	rektor AK	kapituła kolegiacka	Antoni Jarzęcki
14. Kaznodziejska	Kolegium Większe AK		Antoni Muszyński
15. Węgrzynowicz	rodzina Węgrzynowiczów		Andrzej Jurkowski
16. Grabowski	burmistrz i magistrat miasta Wolbrom		Kazimierz Staszewski

Nie został w powyższych tabelach uwzględniony opis prałatur i kanonii zawarty w opisie diecezji krakowskiej z 1786 roku. Jest on dość trudny do wykorzystania ze względu na swoją niekompletność – brakuje posiadaczy 2 beneficjów oraz jednego patrona. Mimo tej niekompletności cenna jest lista posiadaczy prebend kolegiackich, która została wykorzystana w przygotowaniu poniższego załącznika.

**Wykaz prałatów i kanoników kapituły kolegiackiej Wszystkich Świętych
w II połowie XVIII wieku¹¹⁸.****Prałaci**

Prepozyci

1750-1758	Kazimierz Pałaszowski
1758-1767	Wojciech Grzymała
1767-1769	Kazimierz Stęplowski
1769-1788	Józef Alojzy Putanowicz
1788-	Wincenty Smaczniński

Dziekani

1747-1753	Antoni Formica
1753-1758	Marcin Łaskawski
1758-1788	Franciszek Ziębiński
1788-	Stanisław Minocki

Kustosze

1734-1754	Wojciech Miciński
1754-1758	Stanisław Mamczyński
1758-1762	Kazimierz Jarmundowicz
1763-1777	Andrzej Lipiewicz (instyt. 13 XII 1762 ¹¹⁹)
1777-1783	Jan Kanty Troyani
1783-1787	Karol Markszen (komenda)
1787-	Wincenty Treffler

Scholastycy

1736-1759	Cantillus Geradyni
1759-1767	Filip Jakub Niklewicz
1767-1782	Antoni (Stanisław) Michalski
1782-	Kajetan Kulpiński

Kancelerze

1750-1754	Stanisław Mamczyński
1754-1758	Kazimierz Jarmundowicz
1758-1759	Klemens Stanisław Kostka Herka
1759-1763	Andrzej Lipiewicz
1763-1775	Stanisław Ficzkiewicz
1775-	Franciszek Ćwierzowicz

¹¹⁸ Poniższe zestawienie zostało przygotowane głównie w oparciu o informacje zawarte w rękopisie 208 znajdującym się w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (*Acta ecclesiae collegiatae et parochialis Omnium Sanctorum Cracoviensis anno Domini 1742 compilata*). W niektórych wypadkach zostało ono skorygowane na podstawie informacji odnalezionych w aktach biskupa i oficjała krakowskiego (pojawia się wówczas przypis).

¹¹⁹ AKMK. AOff. 194, k. 527-527v.

Archidiakoni

1747-1763 Jan Pałaszowski
1764- Karol Markszen

Kantorzy

1750 Stanisław Mamczyński
1751-1754 Kazimierz Jarmundowicz
1754-1773 Jakub Marciszewski
1773-1785 Franciszek Minocki
1785- Bonifacy Garycki

Kanonicy**Bożego Ciała (1. ministerium)**

1754-1754 Tomasz Muszyński
1780-1780 Kazimierz Dobrakowski
1780- Antoni Józef „de Kamelin”

Św. Ducha (Bożego Ciała, 2. ministerium)

1747-1774 Józef Bielski
1774-1786 Michał Ankwicz
1786- Jan Kanty Brodziński

Czterech Ewangelistów

1736-1752 Wojciech Krużel
1752-1772 Stanisław Fołtynowicz
1772-1781 Wojciech Waryski
1781-1792 Andrzej Gogulski
1792- Michał Kamieński

ZwNMP, Piotra i Pawła Apostołów

1740-1766 Andrzej Melioruci
1767-1772 Barłomiej Osiński
1772-1782 Józef Dembiński
1783- Józef Kanty Kaleciński (instytucja 31 XII 1782¹²⁰)

Zwiastowania NMP

1741-1751 Kazimierz Bodurkiewicz
1751-1764 Jan Nepomucen Bajer
1764-1765 Michał Radwan Łódziński
1765-1771 Andrzej Jurkowski
1771- Andrzej Poszman Janicki

¹²⁰ AKMK. AOff. 204, s. 429.

Szeffler (Piotra i Pawła Apostołów)

- 1739-1754 Paweł Gorczycki
1754-1757 Tomasz Aleksander Małyszko
1757-1772 Stanisław Barański
1772-1777 Piotr Rydułski
1777-1785 Bonifacy Garycki
1785- Franciszek Marciszewski

Antoniego i Leonarda

- 1724-1754 Andrzej Mroziński
1754-1768 Wojciech Mroziński
1769-1773 Franciszek Ćwierzowicz
1773-1782 Wawrzyniec Bularni
1782-1785 Franciszek Marciszewski
1785-1787 Wincenty (Idzi) Treffler¹²¹
1788- Maciej Brachucki

Górski (I ministerium)

- 1747-1763 Antoni Wilkoszewski
1763-1773 Franciszek Minocki
1773-1775 Franciszek Ćwierzowicz
1775-1777 Franciszek Matawowski
1777- Józef Muszyński

Górski (II ministerium)

- 1734-1751 Jan Wierzbicz
1751-1756 Andrzej Lipiewicz
1757-1775 Jakub Gajewski (instytucja 15 XII 1756¹²²)
1775-1776 Franciszek Salezy Lukini
1776-1800 Jan Nepomucen Gaworski

Świnarski

- 1748-1758 Klemens Stanisław Kostka Herka
1758-1759 Andrzej Lipiewicz
1759-1763 Stanisław Ficzkiewicz
1763-1764 Karol Markszen
1765-1777 Jan Kanty Troyani
1777- Franciszek Matawowski

¹²¹ AKMK. AEp. 114, k. 324-324v; AKMK. AEp. 117, s. 290.

¹²² AKMK. AOff. 188, k. 170v.

Kowalski

1724-1767 Jan Skinderowicz
1767-1780 Jan (Jakub¹²³) Łodziński
1780- Antoni Szatarski

Dębiński

1772 Józef Dębiński
1774-1779 Maciej Zieleniewicz¹²⁴
1780-1791 Jan Kanty Ziębiński
1792- Dominik Markiewicz

Lubocza (bractwa ubogich)

1722-1765 Wawrzyniec Wosiński
1765- Antoni Jarzęcki

Kaznodziejska

1748-1765 Michał Lipiewicz
1765-1783 Romuald Łaskiewicz
1783- Antoni Muszyński

Węgrzynowicz

1748-1771 Maciej Łazarkiewicz
1771- Andrzej Jurkowski

Grabowski

1733-1751 Kazimierz Jarmundowicz
1753-1767 Daniel Puchalski¹²⁵
1767-1775 Józef Strzałkowski
1775- Kazimierz Staszewski

Księgi uposażeń diecezji krakowskiej, datowane na lata 1786-1787 są cennym źródłem, jednak wymagającym krytyki. Wartościowe i bardziej wiarygodne są informacje o obsadzie prebend. Opis patronatu budzi pewne wątpliwości, gdyż wymienia patronów prebend – w niewłaściwej zresztą kolejności – sprzed 1783 roku. Należy pamiętać, że reforma kołłątajowska Akademii Krakowskiej (1780-1783) przyniosła likwidację Kolegium Większego i Kolegium Prawniczego, które to instytucje pojawiają się we wspomnianych wykazach jako patroni prałatur i kanonii. Przejęcie uprawnień patronackich przez rektora i całą Akademię widać w przypadku obsady prebend po 1783 roku¹²⁶. Zmiany patronatu akademickiego

¹²³ AKMK. AEp. 101, s. 661.

¹²⁴ Zob. przyp. 94.

¹²⁵ Przyczyną prawie dwuletniego wakatów był spór o tę kanonię jaki toczył się między Danielem Puchalskim i Maciejem Trajanowiczem, AKMK. AOff. 185, s. 1164; AKMK. AOff. 186, k. 437-437v.

¹²⁶ 1783 r., kanonia kaznodziei (AKMK. AEp. 113, k. 185v); 1785 r., kantoria, patronat bierny

nad prebendami w kolegiacie Wszystkich Świętych, jakie zaszły na skutek reform w strukturze Akademii Krakowskiej, najlepiej obrazuje przykład kanonii Czterech Ewangelistów oraz kanonii Antoniego i Leonarda.

W 1772 roku z prezydentury prepozyta i całego Kolegium Większego kanonię Czterech Ewangelistów objął Wojciech Waryski, penitencjarz w Kościele Mariackim w Krakowie¹²⁷. Po jego śmierci kolejnego kanonika Andrzeja Gogulskiego wyznaczyło w 1781 roku Kolegium Teologiczne powstałe rok wcześniej w miejsce Kolegium Większego¹²⁸. Wobec likwidacji Kolegium Teologicznego w 1783 roku następcę Andrzeja Gogulskiego – Michała Kamińskiego – prezentował w 1792 roku już rektor Szkoły Głównej Krakowskiej¹²⁹. Z kolei wobec likwidacji Kolegium Prawniczego obsada kanonii Antoniego i Leonarda znalazła się najpierw w ręku dziekana Wydziału Prawa¹³⁰, a następnie patronat przejęła Akademia Krakowska¹³¹.

Krytycznie należy podejść także do informacji zawartych w wykazie prebend kolegiaty Wszystkich Świętych z połowy XVIII w. Analiza obsady wykazuje bowiem, że zawarta w nim obsada kanonii dotyczy lat 1749-1751, natomiast prałatur – 1759 roku.

Na zakończenie warto wspomnieć, że dalsze badania nad tą kapitułą, zwłaszcza dokładna i systematyczna analiza akt biskupich i oficjała krakowskiego mogą przynieść wyjaśnienie wątpliwości podniesionych w tym artykule. Zawarte w nich wpisy instytucji na prebendy pozwolą z pewnością uściślić wykaz prałatów i kanoników. Obok czysto formalnej strony funkcjonowania prałatur i kanonii pozostaje do zbadania bardzo ciekawy zakres problemów związanych z faktycznym funkcjonowaniem kapituły. Objęcie kwerendą dłuższego okresu pozwolić może na ustalenie wewnętrznej hierarchii prałatur i kanonii. Już obserwacja półwiecza pozwala mówić o schemacie i swoistego rodzaju „drabinie beneficjalnej”, która występowała w kolegiacie Wszystkich Świętych w II połowie XVIII w. Można dostrzec m.in. że droga do prałatury kanclerza prowadziła najczęściej przez kanonię „fundi Świnarski” (Andrzej Lipiewicz, Klemens Herka, Stanisław Ficzkiewicz) lub kantorię (Stanisław Mamczyński, Kazimierz Jarmundowicz).

(AKMK. AEp. 114, k. 213); 1788 r., prepozytura (AKMK. AEp. 117, s. 96-97); 1791 r., kanonia fundi Świnarski (AKMK. AOff. 205, k. 35v); 1791 r., kanonia kaznodziei (AKMK. AOff. 205, k. 40v-41); 1792 r., kanonia fundi Dębiński (AKMK. AEp. 120, s. 96).

¹²⁷ AKMK. AOff. 201, s. 290-291.

¹²⁸ AKMK. AOff. 204, s. 245-246.

¹²⁹ AKMK. AEp. 120, s. 225.

¹³⁰ W 1782 roku po śmierci Wawrzyńca Bularni kanonię objął Franciszek Marciszewski z prezydentury Karola Marksena, dziekana Wydziału Prawa („uti Facultatis Iuridicae praesidem”), AKMK. AEp. 113, k. 42v.

¹³¹ W 1785 roku z prezydentury Akademii kanonię objął Wincenty (Idzi) Treffler (AKMK. AEp. 114, k. 324-324v), po jego przejściu na kustodię Akademia prezentowała w 1788 roku Macieja Brachuckiego (AKMK. AEp. 117, s. 290), po którego śmierci rektor Akademii wyznaczył w 1792 roku Karola Weyssa (AKMK. AEp. 120, s. 95). Liber beneficiorum z 1787 roku, być może zgodnie ze stanem kilka lat wcześniejszym, przypisuje patronat kanonii trzymanej przez Marciszewskiego Kolegium Prawniczemu AK, AKapMK. Reg. C. 14, s. 33.

**DIE PRÄLATUREN UND KANONIEN DER ALLERHEILIGEN-STIFTSKIRCHE
IN KRAKAU IN DER 2. HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS****Zusammenfassung**

Der vorliegende Artikel behandelt die Frage nach dem Präbendensystem der Allerheiligen-Stiftskirche in Krakau in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Neben einer Analyse der Entstehung der einzelnen Prälaturen und Kanonien wird auch deren Besetzung sowie der Charakter des Patronats behandelt. Die Allerheiligen-Stiftskirche entstand im Jahre 1490 und bestand ursprünglich aus 2 Prälaturen (einer Dekanei und einer Präpositur) sowie aus 6 Kanonien. Das Patronat der meisten Präbenden der ursprünglichen Stiftung befand sich in den Händen der Familie Melsztyński, die über die Besetzung der einzelnen Prälaturen und Kanonien entschied. Im Laufe der Zeit wuchs die Zahl der Präbenden (1787 gab es schon 7 Prälaturen und 16 Kanonien), und damit änderte sich auch der Charakter des gesamten Kapitels und der Stiftskirche. Eine entscheidende Rolle spielten dabei die Krakauer Akademie und ihre Kollegien. Die natürliche Konsequenz dessen war, dass die Prälaturen und Kanonien fast ausschließlich durch Personen besetzt wurden, die mit der Universität verbunden waren, d.h. hauptsächlich durch ihre Professoren.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich